

SZÁZADOK

A Magyar Történelmi Társulat folyóirata

Az alapítás éve
1867

Főszerkesztő:
Csukovits Enikő

Felelős szerkesztő:
Kulcsár Beáta

Szerkesztőség:
Bácsatyai Dániel, Bartha Ákos, Eiler Ferenc,
Kenyeres István, Toma Katalin, Völgyesi Orsolya

SZÁZADOK
www.szazadok.hu

Kiadó: Magyar Történelmi Társulat
Kiadó, szerkesztőség: H-1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4. B. épület V. emelet 511.
Telefon: (+36) 1 224 67 00 / 4637 mellék
E mail: szerkesztoseg@szazadok.hu
159. évfolyam (2025) 6. szám

Szerkesztőbizottság:

A. Sajti Enikő, Csernus Sándor, Draskóczy István, Fodor Pál, Font Márta, G. Etényi Nóra,
Hermann Róbert, Horn Ildikó, Klaniczay Gábor, Kövér György, Krász Lilla, Lévai Csaba,
Molnár Antal, Pál Judit, Pálffy Géza, Papp Klára, Pók Attila, Rainer M. János, Szakály Sándor,
Varga Zsuzsanna, Veszprémy László, Zakar Péter, Zsoldos Attila

Nemzetközi tanácsadó testület:

Robert John Weston Evans (Egyesült Királyság),
Marie-Madeleine de Cevins (Franciaország), Holger Fischer (Németország),
Ovidiu Ghitta (Románia), Olga Khavanova (Oroszország), Árpád von Klimó (USA),
Lengyel Tünde (Szlovákia), Stanisław A. Sroka (Lengyelország),
Arnold Suppan (Ausztria), Kees Tszelszky (Hollandia)

Olvasószerkesztő:

Marosi Zsófia

Tördelés, nyomdai előkészítés: ElektroPress
www.elektropress.hu

Nyomás, kötészet: Prime Rate
www.primerate.hu
ISSN 0039–8098

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

<i>Ablonczy Balázs</i> : Baba és Bobó a fronton. Magyar diplomaták Franciaországban a két világháború között	1071
<i>Hantos-Varga Márta</i> : A hivatásrendi államtól a demokrácia óvatos recepciójáig. Magyar reformkatolikusok elképzelései a társadalom- és államszervezésről 1931 és 1944 között	1099
<i>Umbrai Laura</i> : Tejinség vagy tejháború. Kormányzati befolyás a fővárosi tejpiacon a két világháború között	1139
<i>Horváth Gyula</i> : Szovjet biztosítók Magyarországon, 1946–1952	1165

KÖZLEMÉNYEK

<i>Révész Tamás</i> : Béke a határvidéken. Az 1921-es határháború emlékezete Nyugat-Magyarországon és Burgenlandban a két világháború között	1197
<i>Bartha Ákos</i> : A Rongyos Gárda és az államrendészet kapcsolata, 1938–1945	1221

TÖRTÉNETI IRODALOM

<i>Aleksandar Uzelac</i> : Od Urala do Carigrada. Mongolski pohod na Evropu (1236–1243) (<i>Obradovic Nenad</i>)	1241
<i>Kertész Róbert</i> : Eltemetett múlt. Szolnok középkora és kora újkora a várásatás tükrében (<i>Gulyás László Szabolcs</i>)	1244
<i>Tarczay Gizella</i> : A hűtlen folyam. Napló. Zágráb, 1916–1919. Szerk. Mészáros Andor (<i>Ordasi Ágnes</i>)	1247
Bárdi Nándor – Gyurcsík Iván (szerk.): Nemzetiségi parlamenti képviselő. Nemzetiségi képviselő Magyarországon és az utódállamok parlamentjeiben (1869–1918/1920–1990) (<i>Zahorán Csaba</i>)	1251
Kállai Ernő – Majtényi György – Mikó Zsuzsanna – Tóth Péter (szerk.): A magyarországi cigányok/romák I–II. (<i>Katona Csaba</i>)	1254
E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI	1259

*Ablonczy Balázs***BABA ÉS BOBÓ A FRONTON**

Magyar diplomaták Franciaországban a két világháború között

Az osztrák–magyar nagykövetség korábbi párizsi épülete – mint az útikönyvszinten is ismert – a ma francia miniszterelnöki hivatalként és rezidenciaként szolgáló Matignon-palotában (Hôtel Matignon) volt 1889 és 1914 között. A megvásárlásakor még Galliera-palotaként ismert épületet a háború alatt természetesen zár alá vette a francia kormány, majd 1922-ben állami tulajdonba került.¹ Az első francia kormányfő, aki az épületet székhelyül választotta, Gaston Doumergue volt 1934-ben. A párizsi osztrák–magyar külképviselet épületének sorsát sokan ismerik. Az alábbiakban azt igyekszem szemügyre venni, hogy miképpen állt fel és működött a franciaországi magyar misszió hálózata, kik és milyen megfontolások alapján működtették. Feltárom továbbá azt is, hogy hol helyezkedett el Párizs a magyar külpolitikai célok hierarchiájában, és milyen technikákkal éltek a magyar diplomaták, hogy hálózatot építsenek az országban.

Paloták és házak

A Galliera-palota 1922-es kényszereladásából származó vételárból Magyarország és Ausztria az egykori kvóta arányában osztozott. A tényleges kifizetésre azonban csak később került sor, mert azt a jóvátételre hivatkozva zárolták a francia hatóságok, leszámítva azt az 1–1 millió frankot, amelyet új diplomáciai képviselet vásárlására költhettek Párizsban. A magyar fél az összeget a párizsi Magyar Ház megvásárlására fordította a húszas évek második felében. Ezt megelőzően a magyar állam 1923-ban megvásárolta a Champs-Élysées egyik mellékutcájában, a rue de Berri 15. szám alatt lévő palotát. 1923-tól itt volt a követség székhelye.²

A béke delegáció szálláshelyéről, a Neuilly-beli Château de Madridból való 1920 tavaszi kihurcolkodás után már felmerült egy saját épület vásárlásának gondolata. Sokáig gróf Károlyi László quai d'Orsay 41. alatt lévő palotája néhány helyiségének bérbevételeéről volt szó, ezeket azonban Praznovszky Iván képviseletvezető

¹ Az épület történetéről lásd *Rudolf Agstner*: Das Hôtel Matignon als k. u. k. Botschaft in Paris 1889–1914. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 41. Hrsg. von der Generaldirektion. Wien 1990. 215–263.

² Lásd *Külügyi Közlöny* 3. (1923) 2. sz. 10.

szűkösnek találta.³ Így aztán a képviselő a húszas évek első harmadában a boulevard Malesherbes közelében egy csendes mellékutcában, az Hôtel Bedfordban talált magának helyet.⁴ Bánffy Miklós volt külügyminiszter párizsi követi kinevezését 1922 őszén olyannyira tényként kezelték, hogy Praznovszky Iván meg is kérte számára az agrément-t a francia féltől – nem jó szívvel, mert saját kiebrudalását rossz néven vette, és ezért meg is vált a külügyi szolgálattól. Bánffynak külön ambíciója volt egy új követési palota vásárlása, sőt azt is határozottan igényelte, hogy annak berendezését is ő választhassa ki. Bánffy párizsi küldetése ugyan megghiúsult, így az épület maradt, és bár már a húszas években is többször szó volt változtatásról, a rue de Berri a magyar állam legfontosabb párizsi képviseleteként működött egészen a hatvanas évekig.⁵

A külügyminisztérium 1 350 000 frankot fizetett az épületért (ez a fizetőeszköz néhány évvel későbbi bevezetésekor 350–400 ezer pengőt érhetett), egy 1938-as felmérés alkalmával pedig 2 113 000 frankban állapították meg az ingatlan értékét.⁶ A magyar állam nem nagyon költött felújításra, így a harmincas évek elején a munkatársak arra panaszkodtak, hogy a 734 négyzetméteres épület nagyon leromlott állapotban van, főleg az ajtók, a padlók és a spaletták. Egy jelentés szerint a nagy bejárati ajtón egy vésőt is könnyedén át lehetett tolni, akkora repedések voltak rajta. A menetrendszerű kommunista tüntetések pedig csak azért nem tettek kárt benne, mert a rendőrök általában idejében kikerkeztek. Binder-Kotrba Károly főkonzul még 1944-ben, a német megszállás után is életbevágónak tartotta az épületcserét, és az ügyben írt is Sztójay Döme akkori külügyminiszternek (és miniszterelnöknek).⁷ Az épület helyén ma egy hetvenes évekbeli, betonból épült modernista monstrum áll, így csak régi fényképekről, leírásokból és tervrajzokról kaphatunk valamelyes képet arról, hogy miként festett a rue de Berri 15. A párizsi külképviselet fontossága ellenére az épület alapterülete nem volt nagy: a 734 négyzetméteren, két épületben kellett elférnie az ötszobás követi lakásnak (két fürdőszobával és három illemhellyel, ahogy a precíz 1938-as állapotfelmérés megjegyzi), a portáslakásnak (egy 1929-es áramszámlából ítélve még mások is laktak az épületben), a hivatali szobáknak, illetve az udvar hátsó

³ Zeidler Miklós: Egy elfelejtett diplomata. In: A Monarchiától Trianonig egy magyar diplomata szemével. Praznovszky Iván emlékezései. Szerk. Zeidler Miklós. Bp. 2012. 72.

⁴ Uo. 73. A szálloda ma is megvan, ugyanígy hívják a rue de l'Arcade 17. szám alatt, Párizs 8. kerületében.

⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL), K 648 Külügyminisztérium, Párizsi Magyar Főkonzulátus iratai 1918–1947 (a továbbiakban: K 648), 115. cs. 26. t. A külügyminisztérium levele Villani Frigyes követnek. Bp., 1930. máj. 9.

⁶ MNL OL K 59 Külügyminisztérium, Elnöki osztály 1918–1944 (a továbbiakban: K 59), 51. cs. 25. t. Királdy-Lukács György ügyvivő Kánya Kálmán külügyminiszternek. Párizs, 1938. aug. 6.

⁷ MNL OL K 59, 51. cs. 25. t. Binder-Kotrba Károly Sztójay Dömének. Párizs, 1944. máj. Eszerint az épület „nagyon rossz építészeti állapotú”.

traktusában található főkonzulátusi helyiségeknek.⁸ A diplomaták a városban szétszórva laktak, általában a francia főváros exkluzívabbnak számító VI–VII. illetve XVI–XVII. kerületében.

A magyar államnak természetesen voltak más állomáshelyei is az országban: a húszas évek második felében megépült a párizsi Magyar Ház a XV. kerületben lévő square Vergennes-en (ma a párizsi magyar főkonzulátus helyiségei találhatók itt), az évtized második felétől pedig országszerte sorban nyíltak az emigráns magyarok szolgálatában álló közösségi helyiségek: vasárnapi iskolák, gyűléstermek, egyesületi helyiségek (részben bérelt, részben a magyar állam által támogatott egyesületi tulajdonban álló épületrészek). A külkereskedelmi hivatal párizsi kirendeltségének irodája – amelyet a harmincas évek nagyobbik felében Teleki Andor, a miniszterelnök unokaöccse vezetett – a követség épületétől három háznyira, a rue de Berri 21. alatt működött. 1934 augusztusában nyílt meg a magyar idegenforgalmi képviselő Párizsban (a később létrejött Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatal helyi fiókjaként) az avenue de l'Opéra 36. szám alatt, a Louvre-tól ötpercnyi gyaloglásra. Első vezetője báró Thierry Gaszton máltai lovag, magánhivatalnok, tartalékos huszárhadnagy lett, majd amikor átkerült osztályvezetőnek a Nemzetközi Hálókocsi Társaságba, 1937-től Csikay Pál közgazda, jogakadémiai magántanár, az Országos Idegenforgalmi Tanács korábbi tagja vette át a hivatalt. Csikay hamarosan a Franciaországi Magyar Egyesületek Szövetségének elnöke is lett. A követséggel kialakult gyakori konfliktusait igyekezett azzal a hivatkozással hárítani, hogy ő Darányi Kálmán miniszterelnök rokona.⁹ (Nemcsak idegenforgalommal foglalkozott: az ő szervezésében utazott Budapestre Henry Lémery, martinique-i származású szenátor, a Vichy-kormány későbbi gyarmatügyi minisztere.) 1930-tól a hírlapi források ugyan említést tesznek egy „magyar idegenforgalmi propagandairódáról” is, amely meglehetősen szerény körülmények között, egy felesben megosztott hotelszobában működött, vezetőjének, Köves Tibor újságírónak néhány hírlapi nyilatkozatán kívül az iroda más nyomot nem hagyott.¹⁰ Ugyanilyen támaszpontnak számítottak az 1923-tól kiépített tiszteletbeli konzuli hálózat hivatali helyiségei vagy a Párizsi Magyar Egyetemi Tájékoztató Központnak a főváros V. kerületében gyakran költöző irodái. Ez volt az az infrastrukturális keret, amely helyet adott a franciaországi magyar képviselőnek a két világháború között.

⁸ MNL OL K 59, 51. cs. 25. t. ingatlan lapok (d. n.) mellékelve az épületek alaprajza és oldalnézeti metszetei.

⁹ MNL OL K 66, Külügyminisztérium, Sajtó- és kulturális osztály 1918–1944 (a továbbiakban: K 66), 333. cs. III/6. t. Eöttevényi Olivér pro memoriája. Bp., 1937. febr. 19.

¹⁰ Vö. *Csiszár Béla*: A hivatalos magyar idegenforgalmi iroda egy eldugott hotelszobából irányítja a propagandát Párizsban. Magyarország, 1930. június 22. 13.

Ballplatziak és újak

A különböző szakdiplomatai állások létrehozása (kereskedelem, kultúra, idegenforgalom) a húszas években és a harmincasok elején-közepén azt jelezte, hogy a frissen felálló magyar külügyi szolgálat némi késéssel, de a nemzetközi tapasztalatokat láthatóan feldolgozva törekedett alkalmazkodni a nagy- és középhatalmak reformjaihoz és reagálni a világban lezajló változásokra. A katonai attasé pozíciója ettől némileg különbözött: Magyarország csak 1927-ben, a katonai ellenőrzés lezárulása után küldhetett katonát a posztra. Valójában már a húszas évek eleje óta állomásozott katonatiszt Párizsban báró Láng Boldizsár, a kormányzó katonai irodájának vezetője személyében.¹¹

A két világháború közötti magyar külügyi szolgálat alapos prozopográfiai, szociográfiai, levéltári forrásokra is alapozott feltárását már részletesen elvégezte Pritz Pál 1995-ben megjelent alapvető tanulmánykötetében, illetve az abban közölt tanulmányokban (*A magyar külügyi szolgálat keletkezése és története 1930-ig, A külügyi szolgálat története a harmincas évek első felében, A külügyi szolgálat története 1936–1941*).¹² Amit 36 évvel ezelőtt publikált a témában, az csaknem szóról szóra visszakövethető a Párizsi Magyar Királyi Követség fennmaradt irataiban, bár a K 95-ös fond – amely nominatív tartalmazza a párizsi magyar követség korszakbeli iratait – valójában kevés érdemi forrást kínál az általános működésre vonatkozóan: a kutató könnyen elvész az útlevel- és segélyügyek, valamint a magánszemélyekkel folytatott adminisztratív típusú levelezés, illetve az elszámolások tömegében. Ráadásul az anyagban elég nagyarányú iratpusztulás is történt, így a húszas évekről mindössze néhány főlioni irat maradt fenn. A téma szempontjából sokkal hasznosabb volt a K 648, azaz a párizsi magyar főkonzulátus iratainak tanulmányozása.

Noha a párizsi magyar követség nyilvánvalóan nagyobb állomáshelynek számított a magyar külügyi szolgálatban, hivatali apparátusa nem volt különösebben népes: egy 1928. december 3-án – tehát még a világválsághoz köthető költségcsökkentések előtt, ugyanakkor már a pengő bevezetése után, a Bethlen-korszak sikeres szakaszában – keletkezett irat szerint ekkor összesen 23 főt tartottak nyilván a követség fizetési listáin, a takarítótól a követig. Ebből 7 fő volt diplomata (plusz a frissen érkezett báró Villani Frigyes követ), de Szent-István Béla nemcsak szokványos diplomatafeladatokat látott el, hanem a trianoni békeszerződés egyes ügyeinek likvidálását végző párizsi vegyes döntőbíróság állandó magyar

¹¹ A maga katoná mivoltát az altábornagyként nyugdíjazott Láng sem titkolta, amikor adómentességért lobbizott. – MNL OL K 59, 51. cs. 25. t. Láng Boldizsár levele a külügyminiszternek. Párizs, 1925. febr. 13.

¹² Pritz Pál: Magyar diplomácia a két világháború között. Bp. 1995. 37–106.

képviselője is volt (később pedig hágai magyar követ lett). Emellett 5 főnyi irodai személyzet, 2 díjnok, 3 tiszteletdíjas és 5 főnyi segédszemélyzet alkotta a követ-ség állományát. Ennél tanulságosabbak azonban a fizetési viszonyok: Magyary Antal követségi tanácsos, a tulajdonképpeni első beosztott 1540 pengőt keresett, ami a korszakban 6875 francia frankot tett ki. Ugyanezt az összeget kapta még Barkóczy György főkonzul és az említett Szent-István Béla is. Ambró Ferenc mint I. osztályú titkár 1370 pengőhöz jutott havonta (6110 frank), Cindric Egon, Ullein Antal és Rothkugel István mint II. osztályú titkárok 1200 pengőt kaptak (5350 frank). A párizsi magyar sajtópolitika helyét jelzi, hogy Gesztesi Gyula sajtóelőadó volt az utolsó a diplomaták listáján 640 pengővel, ami 2855 franknak felelt meg: ez az időszakban egy gyengébb segédhivatali fizetésnek számított. (Az a forrásból nem derül ki, hogy Gesztesi a követségi jövedelme mellett nyugdíjban is részesült-e. Alulfizettségét árnyalja a tény, hogy kezdetben saját, majd álnéven írt cikkeket budapesti napilapokba, illetve az MTI tudósítójaként is szolgált időnként, ami további jövedelmet biztosíthatott számára.)¹³ Az irodai alkalmazottak 860 és 590 pengő között kerestek, a díjnokok 500 pengőt (2230 frank), a tiszteletdíjasok szintén; a segédszemélyzet (portások) 300 pengőnél kevesebbet, a takarítók 500 frankot kaptak havonta. A harmincas években a követ 5000 pengő körüli fizetést kapott, amelybe vélhetően a reprezentációs költségeket is beszámolták. Ez nagyjából megegyezett a berlini és a római magyar követ fizetésével.¹⁴ Egy 1935-ös összesítés szerint a létszám a harmincas évek közepén – akkor, amikor a külügyi költségvetés a legalacsonyabb szinten volt a korszakban – nem csökkent látványosan: 22 fő alkotta a követség személyzetét (a főkonzulátus munkatársai-val együtt), csak a belső arányok változtak némiképp: a fogalmazói szakban (azaz a diplomaták között) a követtel együtt 5 diplomata volt található, és külön számolták a katonai attasét (Rakovszky Györgyöt) és Gesztesi sajtóelőadót. (Egyik létszámösszesítésben sem szerepelnek a Párizsi Magyar Tanulmányi Központ/ Egyetemi Tájékoztató Iroda munkatársai és a kereskedelmi/idegenforgalmi téren dolgozók, mert azok felett a VKM, illetve a kereskedelmi minisztérium rendelkezett).¹⁵ Az alacsony fizetések rendszeresen panaszra adtak okot a misszió sze-

¹³ MNL OL K 59, 51. cs. 25. t. Táblázat a párizsi m. kir. követség illetményeiről. Párizs, 1928. dec. 3. A fenti összegek értelmezését segítik a 2023-as értéken számolt átváltások: 1540 pengő (6875 frank) mintegy 1,76 millió forintnak, 1370 pengő (6110 frank) 1,57 millió forintnak, 1200 pengő (5350 frank) 1,38 millió forintnak, míg 500 pengő (2230 frank) nagyjából 573 ezer mai forintnak feleltethető meg. Ezeket a forintösszegeket az artortenet.hu Magyar Pénzérték Indexe alapján számoltam ki, lásd <https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/> (letöltés: 2025. szept. 19.).

¹⁴ *Pritz Pál*: Magyar külügyi szolgálat a 30-as években. In: *Uő*: Magyar diplomácia a két világháború között i. m. 59.

¹⁵ MNL OL K 59, 51. cs. 25. t. Összesítés a párizsi magyar követség létszámáról. H. n., d. n. [1935]

mélyzete körében. Villani Frigyes követ 1929 elején hosszasan ismertette azt az új francia külügyminiszteri rendeletet, amely a diplomatafizetéseket szabályozta. Ennek értelmében a budapesti állomáshely éppen csak a legalacsonyabb javadalmazást biztosító 1. kategória feletti 2. kategóriába került. „[A] francia fizetések messze felülmúlják a mi fizetéseinket” – panaszkodott a párizsi magyar követ, jelezve, hogy francia bérekhez közelítő javadalmazást tartana elfogadhatónak.¹⁶

A magyar diplomaták más habituális világból érkeztek, mint francia kollégáik: párizsi élményeikből nem születtek irodalmi igényű művek; sőt emlékiratot és naplót is csak szórványosan hagytak hátra – a követség vezetői közül egyedül Praznovszky Iván emlékeit szedte össze nagy kitartással és alaposággal Zeidler Miklós.¹⁷ Jóllehet épp a párizsi misszió felállításáról és annak kezdeti éveiről, valamint Praznovszky kollégáiról találunk benne viszonylag kevés információt.¹⁸ Hevesy Pál, aki a húszas évek elején még ügyvivője is volt a misszionak, valójában csak anekdotázásra és ismeretségeinek fitogtatására használta a párizsi tartózkodását megörökítő lapokat.¹⁹ Hertelendy Andor naplója minimális részében tárgyalja az 1940 előtti időszakot. Ezért a diplomaták egymás közti kapcsolatainak, a mindennapoknak, a külképviselet működését végigkísérő problémáknak a felvázolásakor az utókor döntően a fennmaradt levelezésekre és hivatalos iratokra, illetve Barkóczy György főkonzul terjedelmes hagyatékára kénytelen támaszkodni. A Balatoni Múzeumban őrzött iratokban ugyan található emlékező részeket, ezek azonban főleg a magyar békedelegáció tevékenységére, az iratanyagot létrehozó diplomata isztambuli éveire, illetve 1944–1945-re vonatkozóan tartalmaznak adatokat.

A meghatározó párizsi misszóvezetők közül eddig csak Praznovszky Iván (1920–1922) életútjáról készült történettudományos feldolgozás. Villani Frigyes (1928–1933) és Korányi Frigyes (1923–1928) párizsi működése csaknem teljesen ismeretlen, Khuen-Héderváry Sándor (1933–1941) pályáját pedig a forráshiány miatt csak részlegesen tudta rekonstruálni egy, a közelmúltban megjelent tanulmány.²⁰ Bár a négy meghatározó párizsi magyar követből egy (Korányi) nem a

¹⁶ MNL OL K 59, 51. cs. 25. t. Villani Frigyes követ a magyar külügyminisztériumnak. Párizs, 1929. febr. 18.

¹⁷ A Monarchiától Trianonig i. m. A francia diplomatákról Budapesten lásd *Ablonczy Balázs*: Francia diplomaták Magyarországon, 1920–1934. Századok 134. (2000) 5. sz. 1149–1170.; *Cécile Vrain*: Les diplomates français en poste à Budapest entre 1924 et 1931. In: Mille ans de contacts. Relations franco-hongroises de l'an mil à nos jours. Édité par Marie Payet – Ferenc Tóth. (Études françaises de Szombathely II.). Szombathely 2001. 61–72.

¹⁸ A Monarchiától Trianonig i. m.

¹⁹ *Hevesy Pál*: Utazás a Föld körül 80 év alatt. Egy osztrák–magyar diplomata emlékiratai. S. a. r., szerk. Joó András. Bp.–Pécs 2025. 285–312.

²⁰ *Varga Lujza*: Khuen-Héderváry Sándor – Egy diplomata életútja. Folia Historica XXXIII. Szerk. Szvitek József Róbert. Bp. 2017. 113–116. A Villani testvérpár pályáját áttekinti *Csetz Balázs* – *Szüts*

diplomáciából érkezett, pénzügyminiszteri múltja egyértelműen Magyarország értelmiségi, politikai elitjébe sorolta. (Ráadásul megesett vele az a furcsaság, hogy 1924-ben néhány hónapig másodjára is pénzügyminiszterré nevezték ki Magyarországon, majd visszatért Párizsba.) Khuen-Héderváry párizsi kinevezése előtt a külügyminiszter első helyettese volt, azaz tulajdonképpen a Bethlen-korszak gyorsan változó és nem is túl karakteres külügyminiszterei mellett a Dísztér legfontosabb emberének számított. Villani és Praznovszky a francia fővárosba kerülésük előtt szintén komoly diplomáciai tapasztalattal rendelkeztek már.

Társadalmi hátterüket tekintve ezek a diplomataik megfeleltek annak a közegnek, amelyet képviseltek; vagyis a keresztény-nemzeti Magyarország politikai elitjének: a négy misszióvezetőből hárman voltak arisztokraták (bároi, grófi címmel rendelkeztek), és Praznovszky Iván is nagyon sokat adott nemesi származására. Zeidler Miklós feltételezése szerint lemondásában az is szerepet játszhatott, hogy 1907-től használt nemesi előneve, a zarkafalvi és prázncózi hitelességét nem tudta iratokkal igazolni, és ezért kínos helyzetbe kerülhetett volna kollégái és a külföldi partnerek előtt.²¹ A beosztott diplomaták között kevés arisztokratát találunk, dzsentrit és középbirtokos háttérűt annál többet.²² A Woracziczkyek cseh grófi címük mellé csak későn, 1914-ben kaptak magyart I. Ferenc Józseftől, Láng Boldizsár iparoscsaládból származó édesapja, a volt kereskedelmi miniszter 1911-ben nyert bárói rangot. Az egyébként részben zsidó származású Hevesy Pál is hevesi Hevesyként szerepelt az almanachokban. A harmincas évekig a misszió tagjai között ritkább volt a nemesi előnév nélküli diplomata: Ullein (1934-től Ullein-Reviczky) Antal jómódú soproni építőmestereket tudhatott apai felmenői között, Gesztesi Gyulának pedig zsidó származású rokonairól suttoztak nemcsak a magyar, hanem a francia diplomaták is. Binder-Kotrba főkonzul, Ujváry Dezső konzul, Eliássy Iván követségi titkár, illetve Királdy-Lukács György tanácsos szintén nem rendelkeztek nemesi előnévvel. A nem nemesi származású diplomaták azonban sohasem alkottak többséget a párizsi képviselőtársaságban.²³

Képzettségükre nézve három irányból érkeztek az 1918 után felálló magyar diplomáciai szolgálat munkatársai. Jónéhányan jöttek a ballhausplatzi közös külügyi szolgálatból; számuk a harmincas évektől, nem utolsósorban Gömbös Gyula intenciói és ezzel némileg összefüggésben, a nyugdíjazások nyomán elkezdett

István Gergely: Villani: egy elfeledett diplomata testvérpár. *Közelmúlt* 1. (2018) 1. sz. 35–45.

²¹ Zeidler M.: Egy elfelejtett diplomata i. m. 89–90.

²² Az arisztokraták külszolgálatban játszott szerepéről lásd *Pritz Pál:* Arisztokraták a magyar külügyi szolgálatban. In: *Uő:* Magyar diplomácia i. m. 19–36.

²³ Királdy-Lukácsról is tudni vélték egyes kollégái, hogy zsidó származású. „[E]gy közönséges bűd. zsid., olyan stréber, hogy bűzlik belőle” – fakadt ki vele kapcsolatban egy alkalommal Ambró Ferenc – Balatoni Múzeum (a továbbiakban: BM) Adattár, Barkóczy-hagyaték, 97. d. B.74.6.2228. Ambró Ferenc levele Barkóczy Györgynek. Párizs, [véltetően 1931] ápr. 8.

csökkenni, bár maga a külügyminiszter, Kánya Kálmán is a ballplatziak közé tartozott. A volt közös konzuli/diplomáciai szolgálat szocializálta a követek közül Khuen-Héderváry Sándort és Praznovszky Ivánt, a főkonzulok közül Barkóczy Györgyöt, a beosztott diplomaták közül Woracziczky Olivért, Ambró Ferencet és Hevesy Pált is; és talán ide sorolhatók azok is, akik a bécsi konzuli akadémiát közvetlenül az összeomlás időszakában végezték el, például Cindric Egon vagy Ullein Antal. A következő csoport tagjai a magyar államigazgatás egyéb zugaiból érkeztek a Dísz térre, esetlegesen a külügyekhez olyan érintőlegesen kapcsolódó területekről, mint a fiumei kormányzóság vagy a földművelésügyi minisztérium szaktudósítói hálózata; ide sorolható Villani Frigyes (fiumei kormányzóság) és talán Korányi Frigyes (pénzügyminisztérium, majd Országos Központi Hitelszövetkezet), Binder Károly (számvevőszék), Magyary Antal (boszniai kormányzóság) és Véghe Miklós (honvédelmi minisztérium) is. Végül – főleg a harmincas évektől – megjelent az a réteg is, amelynek tagjai magyarországi jogi stúdiumok vagy a budapesti tudományegyetem közgazdasági karán elvégzett külügyi képzés után kerültek a külügyminisztérium állományába, majd a párizsi követségre. Ebbe a csoportba tartozott Vladár Ervin, Koós Ádám, Eliássy Iván és Hollán Sándor.²⁴

A követségi beosztottak között számos olyan diplomatát találunk, akik később külképviselet-vezetőként vagy más magyar állami beosztásban folytatták pályafutásukat: Woracziczky Olivér gróf Brüsszelben, majd Szófiában lett magyar királyi követ már 1922-től; Ambró Ferenc rendkívül hosszú (13 éves) párizsi szolgálat után Brüsszelben, majd Madridban kapott követi megbízatást, Cindric Egon pedig Helsinkiben ügyvivőként, majd Moszkvában első beosztottként dolgozott a harmincas években. Véghe Miklós tokiói követi posztot töltött be a második világháború alatt, Hertelendy Andor Bukarestben, Ullein Antal Stockholmban misszióvezetőként (és a külügyminisztérium sajtóosztályának vezetőjeként) szolgált később. Apor Gábor a Vatikánban, Vladár Ervin pedig genfi főkonzulként fejezte be a pályafutását a háború végén. Ujváry Dezső isztambuli főkonzul lett a háború alatt (a korábbi párizsi főkonzul, Barkóczy György utódaként), s Francis Deak/Deák Ferenc nemzetközi jogással közösen szerkesztette a magyar diplomáciatörténet egyik fontos kiadványsorozatát (*Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary*). Szakértelmét még a második világháború utáni magyar békeelőkészítés során is igénybe vették.

A kevésbé sikeresek közé tartozott Rothkugel István, aki párizsi beosztottként kezdte szolgálatát (1928–1930), de csak a washingtoni követségi tanácsossáig

²⁴ A rekrutáció ága-bogairól lásd *Pritz Pál: A magyar külügyi szolgálat keletkezése és története 1930-ig.* In: *Uő: Magyar diplomácia i. m.* 37–56.

jutott. Hasonlóképpen a Párizst kétszer is megjáró Királdy-Lukács György sem kapott lehetőséget önálló misszóvezetésre, csak ügyvivőként állhatott helyt például Londonban 1936-ban. A fiatalabb generációból Koós Ádám párizsi attasé (1937–1939) 1945 után is szolgálatban maradt: a Rio de Janeiro-i svéd követségen bízták meg a magyar érdekek képviselésével, mígnem 1948-ban az emigrációt választotta. Winckler István, aki II. osztályú titkárként dolgozott Párizsban (1923–1924), viszont politikai pályára lépett: parlamenti képviselő, a Külkereskedelmi Hivatal megszervezője és a Gömbös-kormány kereskedelmi minisztere lett.

A szolgálati idők egyenetlenségeiből is látható, hogy a magyar külügyminisztérium Párizsban sem tartotta magát a szokásos 3–5 éves követi ciklusokhoz. A párizsi misszió – a már említett Ambró Ferenc mellett – 10 éven át teljesített szolgálatot Barkóczy főkonzul és 14 éven át az ugyanezen pozíciót betöltő Binder-Kotrba Károly. Gesztesi Gyula sajtóelőadó minden bizonnyal a rekorder mindannyiuk közül: 1921 és 1944 között megszakítás nélkül teljesített Párizsban szolgálatot. A segédhivatal tisztviselői közül az 1888-ban Budapesten született, francia–magyar családból származó Régnier Júlia/Juliette 1924-től dolgozott Párizsban, majd 1940-ben követte a képviselést Vichybe, és – a *Külügyi Közlöny* szerint – még 1943-ban is ott állt szolgálatban. (1950-ben viszont megfosztották magyar állampolgárságától, így valószínűleg Nyugat-Európában maradt.²⁵)

A követségi munkát hasznosan egészítette ki a tiszteletbeli konzulátusok hálózata. Már Praznovszky Iván követnek is legfontosabb célkitűzései közé tartozott ennek felállítása.²⁶ Az első három állomáshely megszervezésére már 1923-ban sor került: Cherbourg (Henri Lanièce) és Le Havre (André Grosos) kijelölése minden bizonnyal a kereskedelmileg fontos kikötők mellett a magyar kívándorlással kapcsolatos problémák kezelésére is szolgált. Marseille-re azért esett a választás, mert a Földközi-tenger mellékének legfontosabb francia városa volt, Lyonra (Jean Bésard) pedig azért, mert a Rhône-völgyi iparvidék központjának számított, ahol hamarosan jelentős magyar ipari kolónia alakult ki.²⁷ Ezekhez az állomáshelyekhez csatlakozott 1926-ban a szíriai Aleppó (Amadé Girardi tiszteletbeli konzul), 1929-ben a libanoni francia mandátumterületen fekvő Bejrút (Ferdinand Girardi), 1934-ben pedig Algír (Charles Breuillot). A tiszteletbeli konzulok kiválasztásánál láthatóan szempont volt, hogy a jelöltek olyan

²⁵ Magyar Közlöny 6. (1950) 13. sz. 1.

²⁶ Zeidler M.: Egy elfelejtett diplomata i. m. 87–88.

²⁷ A konzulátus iratanyaga nem maradt fent, de elszórtan jelentései találhatók más fondokban. Egy beszámoló 1932-ből a helyi magyar közösségről: MNL OL K 71 Külügyminisztérium, Külföldön élő magyarok gondozását ellátó osztály iratai 1929–1944 (a továbbiakban: K 71), 23. cs. 20913/1932. sz. Jean Bésard lyoni tb. konzul éves jelentése. Lyon, 1932. jan. 9.

személyiségek legyenek, akik jól beágyazottak a helyi közéletbe és az üzleti szférába. Ugyanakkor a külügyminisztérium 1922-es instrukcióival szemben egyikük sem volt magyar származású.²⁸

A tiszteletbeli konzulátusok közül egyedül a marseille-i iratanyaga maradt fenn, az is döntően a harmincas-negyvenes évekből.²⁹ A konzulátus vezetője Auguste Grawitz (1869–1949) befolyásos bórkereskedő, kesztyűgyáros, a helyi kereskedelmi kamara oszlopos tagja és sikertelen bankár lett. A mindössze három csomó terjedelmű iratanyag bepillantást enged abba, hogy milyen feladatai voltak a korszakban egy magyar tiszteletbeli konzulnak a mediterrán világ peremén. Grawitz nem beszélt magyarul, és korlátozott ismeretekkel rendelkezett az általa képviselt államról: a területvisszacsatolások idején állandó segítségre szorult annak eldöntésében, hogy egy-egy település visszakerült-e Magyarországhoz vagy sem (márpedig ennek megfelelően kellett segítséget nyújtania vagy sem az egyes volt csehszlovák vagy román állampolgároknak).³⁰ A cigányzenekarok szerződéseinek vizsgálata, a Monte Carlóban húsvétoló gyermekeikért, illetve az idegenlégiósoknak állt fiaikért aggódó magyar anyák megnyugtatótatása, a magyar paprikaexportról helyi kereskedőknek adott tájékoztatás mellett 1936-tól Grawitznak egyre komorabb dolgokkal kellett foglalkoznia. Egyrészt a párizsi főkonzulátus pontosan igyekezett tájékoztatni a marseille-i üzletembert arról, hogy a spanyol polgárháború elől menekülő magyar állampolgárok milyen segélyekben részesülhetnek. A főkonzul hamarosan arról is instrukciókat kért, hogy miképpen viszonyuljon a dél-franciaországi táborokban internált magyar állampolgárságú spanyol köztársaságiakhoz.³¹ Nem meglepő módon az ő megsegítésükben a párizsi magyar főkonzulátus már jóval kelletlenebb volt, mint a fűszerpaprikáról szóló brosrák küldésében. 1939–1940-ben aztán Grawitzra rázuhan a történelem: az emigráns csehszlovák hadseregbe besorozott (volt) csehszlovákiai magyarok, a németek elől menekülő, Belgiumban szolgált cseléd lányok, a franciák által lefoglalt Szent Gellért és Csikós gőzösök személyzete, a tengerentúlra továbbmenekülni kívánó

²⁸ A szempontokat lásd *Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918–1945.* Szerk. Pritz Pál. Bp. 1994. 42. sz. (Rendelet, 1922. február 25.)

²⁹ MNL OL K 126 Külügyminisztérium, Marseille-i tiszteletbeli főkonzulátus iratai 1929–1943 (a továbbiakban: K 126).

³⁰ Magyarországról szóló ismereteit erősen karikírozva adja vissza egy magyar újságcikk. – *Kotzig Károly*: A marseillesi [sic!] magyar konzulátuson semmit sem tudnak Magyarország megcsonkításáról. *Magyarország*, 1929. április 28. 5. A sors íróniája, hogy a cikk írója erősen rászorult a konzulátus segítségére, amikor 1942-ban Marseille-ben internáltak.

³¹ MNL OL K 126, 1. cs. 1. t. Binder Károly utasítása Auguste Grawitz számára. Párizs, 1936. aug. 6. A Saint-Cyprien, Vernet és Gurs internálótáborok ügyében folytatott levelezést lásd *uo. passim*. A franciaországi magyar internálótáborokról lásd újabban: *Balázs Eszter*: A nemzetközi brigádok magyar önkéntesei az argelès-i és a saint-cyprieni francia internálótáborban (1939. február–május). *Múltunk* 44. (1999) 2. sz. 145–159.

magyar zsidók mind ott tolongtak a konzul rue de Sylvabelle-n lévő irodája körül. Amikor pedig az úgynevezett szabad zóna is veszélyessé vált sokak (például a zsidók vagy a baloldaliak) számára, nőtt a hazatérni kívánók száma. Így jelent meg a konzul előtt 1942 márciusában a négy évvel korábban Magyarországot elhagyó, 33 éves Fejtő Ferenc Fülöp is, aki kifejezte szándékát arra vonatkozóan, hogy visszatérjen Budapestre.³² Ez a döntés meglepőnek tűnhet (és Fejtő esetében nem is követte a szándékot tett, ami vélhetően az életét mentette meg), de a Marseille közelében lévő Camp des Milles nevű, a Vichy-rendszer „nemkívánatos” (*indésirable*) külföldijeit őrző tábor szomszédságában a próbálkozás logikus lépés volt. Grawitz konzul a táborból is kapott beavatkozást kérő leveleket; akinek viszont nem sikerült 1942 júliusa előtt kijutnia onnan, azt a francia hatóságok könyörtelenül átadták a németeknek, akik a fogvatartottakat keletre deportálták.³³

Binder Károly Párizsból (vagy később Hertelendy Andor Vichyből) többször is kritizálta az egyébként sokéves konzuli tapasztalattal rendelkező Grawitzot az elszámolások formai hiányosságai, az illetékek és a tranzitvízumok árának pontatlan elszámolása, illetve a konzulátus sürgőnycímének szabálytalan használata miatt. Összességében azonban elégedettek lehettek a marseille-i üzletemberrel, mert 1931-ben tiszteletbeli főkonzullá léptették elő, 1937-ben pedig megkapta a Magyar Érdemkeresztet (bár ennek csak levéltári forrása van, a *Budapesti Közlöny*-ben a kitüntetés híre nem jelent meg).

A külképviselet feladatai és működése

Annak ellenére, hogy Párizsban négy jelentős diplomáciai és/vagy közéleti tapasztalattal rendelkező magyar misszióvezetőt találunk a két világháború között, az iratanyagban nyoma sincs a budapesti politikai utasításokkal kapcsolatos szóváltásnak, vagyis a misszióvezetők következetesen képviselték a magyar kormányzati politikát a francia fővárosban. Ennek oka egyrészt a világnézeti homogenitásban keresendő: valamennyien az új rendszer elitjéhez tartoztak, Khuen-Héderváry ráadásul részt vett az új külügyminisztérium kiépítésében és működtetésében, és a bethleni külpolitika, ha nem is első, de hármas számú konstruktöre volt. Az, hogy Khuen-Héderváry liberális-konzervatív szemléletének milyen korlátai voltak, és hogyan változott meg a magyar hivatalosságok szemlélete bő tíz év alatt, az jól nyomon követhető a követ (1933–1941) két levelén. A külügyminiszter

³² MNL OL K 126, 1. cs. 1. t. 792. f. Auguste Grawitz igazolása. Marseille, 1942. márc. 16.

³³ Így írt a konzulnak levelet a Camp des Milles-i táborból egy bizonyos Sebes Imre is, aki vélhetően azonos a későbbi rendőrezredessel, Fejér megye MDP-titkárával, országgyűlési képviselővel. Vö. *Szíjj Jolán*: Magyarok a franciaországi internáló táborokban 1940–1941-ben. Hadtörténelmi Közlemények 102. (1989) 2. sz. 245.

állandó helyetteseként 1927-ben még az alábbi tartalmú körlevelet küldte szét a magyar követségeknek: „Értesítem, hogy a párisi m. kir. követség által kiállított vagy meghosszabbított útleveleken a fekete útlevélszám alá törtszám alakjában alkalmazott kék színű »1927« feliratú bélyegző azt kívánja jelezni, hogy az illető politikailag veszélyes, illetve megbízhatatlan.” Ez a rendelkezés döntően a kommunista vagy kommunista szimpátiákkal vádolt egyének, illetve az Emberi Jogok Magyar Ligája-tagok Magyarországra utazására vonatkozott.³⁴ 1941 tavaszán azonban, miután előző év őszén Gesztesi Gyula felmérte a dél-franciaországi internálótáborokban lévő mintegy 190 magyar helyzetét, Khuen-Héderváry Bárdossy László külügyminiszternek írott levelében már így fogalmazott: „A fentiekre való tekintettel bátorkodom tisztelettel javasolni, hogy a visszacsatolt területekről származó tiszta magyar internáltaknál azoknak kivételével, akiknek kommunista beállítottságára nézve indíciumpok állnak fenn, az a pusztán tény, hogy a spanyol köztársasági hadseregben szolgáltak ne tekintessék se hazatérésük, se visszahonosításuk gátló körülményeül, és hogy hatalmaztassam fel ezen egyének visszahonosítási – illetve útlevélügyeiben ugyanolyan eljárás követésére, amilyenre a visszacsatolt területekről származó többi magyar dolgában utasítottam.”

Ehhez még azt is hozzátette, hogy az elszakított területekről származó volt „spanyolosok” adott esetben „igen jó magyar katonák lennének”.³⁵ Erről a megoldásról a magyar katonai hatóságok persze hallani sem akartak, mondván, hogy lehetetlen kiszűrni azokat, akik csak gazdasági érdekből vagy kalandvágyból álltak be a spanyol köztársasági hadseregbe. Khuen-Héderváry reagálása azért sokatmondó, mert miközben – igaz, békehelyzetben – külügyi hivatalvezetőként az emigráns kommunista aktivisták hazatérését igyekezett megakadályozni, 14 évvel később már nem zárta ki ennek lehetőségét. Álláspontját olyan retorikai körítéssel (részben antiszemita, illetve az erdélyi magyarokat misztifikáló gondolatmenettel) fejtette ki, amely jól illeszkedett a korszak beszédmódjába, még ha ezzel másfél évtizeddel korábbi önmagának ellent is mondott. De ő is érezte, hogy az otthoni, többé-kevésbé hivatalosnak tekinthető antiszemitizmus és a francia republikánus állameszme közötti ellentét interpretációs problémákat okozhat Budapesten. 1938-ban kénytelen volt ugyan jelezni egy Budapestre utazó francia publicistáról, hogy zsidó származású, de azt is hangsúlyozta, hogy egyúttal buzgó

³⁴ MNL OL K 95 Külügyminisztérium, Párizsi Magyar Kir. Követség iratai 1920–1940 (a továbbiakban: K 95), 1. cs. 2. t. 1931-es dosszié. 636. f. Khuen-Héderváry Sándor valamennyi követségnek. Bp., 1927. jan. 14. (A „kommunista” fogalma meglehetősen rugalmasan pulzált az évek folyamán: egy ugyanitt található 1924-es körirat szerint a Berlinben élő Márai Sándor hazatérése sem volt kíváncsú ugyanezen okból.)

³⁵ Khuen-Héderváry Sándor jelentése Bárdossy Lászlónak. Vichy, 1941. márc. 1. In: *Sziji J.*: Magyarok a franciaországi i. m. 253–254.

katolikus is, nagyhatású előadássorozatok szervezője, s mint ilyen, ingyenjegyet és szállodai szobát kéne kapnia. Ezenfelül hozzátette: „tájékoztatódszodra meg kell jegyeznem, hogy André David zsidó származású konvertita, aki buzgó művelője a katolikus irodalomnak [...]. Tudatában vagyok annak, hogy [a] származását eláruló otthon talán nem fogja a legjobb benyomást tenni, de nem szabad szem elől téveszteni azt, hogy ez itten Franciaországban semmiképpen sem akadályozza, hogy AD-t mint katolikus írórt tartsák számon. Ő maga is annak tartja magát.”³⁶

A külpolitikai különút keresése egyedül talán Hevesy Pálra volt jellemző, aki többször is betöltötte az ügyvivői posztot a húszas években. Zsidó származása miatt eleve bizalmatlanság övezte a minisztériumban (noha ez ekkor még nem volt kizáró ok a külügyi szolgálatban), de ennél is komolyabb fejfájást okoztak Hevesy állandó tervgyártásai, amelyekkel a dunai kérdést vagy éppen a világbékét vélte megoldani. Ez a késztetése főleg genfi állomáshelyén vált erőssé, a harmincas években pedig részben ez vezetett a magyar külügyi szolgálatból való kiválásához. Csáky István, a minisztérium sajtóosztályának vezetője azt írta erről elődjének, a londoni tanácsossá frissen kinevezett Bárdossy Lászlónak, hogy Hevesy plánumai nagyon fárasztóak („kiváló diplomatánk újabb merénylete ellenem”). Részben talán használhatóak lennének, de – folytatta ironikusan a későbbi külügyminiszter – „Pali folytatólagosan beküldött 30 oldalas memorandumokban véglegesen megoldotta a köztünk és szomszédaink között fennálló összes vitás kérdéseket, azzal, hogy a vitatott területeken »condominiumot« kellene létesíteni Magyarország és tekintetbe jövő szomszédja között. Sándor [Khuen-Héderváry – A. B.] angyali türelemmel végigolvasta a memorandumot, és azután reprodukálhatatlan kifejezésekkel Pálnak szellemi evolúcióját illetőleg, ad acta tette.”³⁷

A franciaországi magyar külképviselet által vitt politikát alapvetően meghatározta a számára mindenkor kijelölt feladatrendszer. Ez a következőkből állt: 1. a francia bel- és külpolitika figyelése (ritkább esetben más nagyhatalmak ezirányú munkásságának figyelemmel követése); 2. a kisantantállamok működésének követése, hatásuk a francia közvéleményre és politikai elitre; 3. a magyar kormányzati érdekeknek megfelelő lobbisajtópolitika alakítása; 4. a franciaországi magyar emigráció mozgalmainak megfigyelése és lehetőség szerinti befolyásolása (ez főleg a húszas évek második felétől).

Ehhez járult még a harmincas évektől egyre erősödő nyomás – például a törvényhozás részéről – azzal kapcsolatban, hogy a magyar külügyi szolgálat

³⁶ MNL OL K 66, 376. cs. III/6 t. Khuen-Héderváry Sándor Villani Lajosnak. Párizs, 1938. ápr. 23. (A tanulmányban szereplő forrásidézeteket a központosítás és a helyesírás mai szabályainak megfelelően közlöm.)

³⁷ MNL OL K 66, 144. cs. I-1. t. Csáky István levele Bárdossy Lászlónak. Bp., 1930. szept. 10.

foglalkozzon a magyar külgazdasági expanzióval is, amit sokan elhanyagolt területnek tartottak.³⁸

A francia bel- és külpolitika megfigyelése, illetve elemzése nyilvánvalóan a magyar kormányzatok ideológiai alapállásának megfelelően történt. Volt azonban néhány olyan baloldali személyiség is, aki személyes szimpátiái vagy meggyőződése okán nyitott volt a magyar érvelésmódokra. Anatole de Monzie ügyvéd, képviselő, miniszter volt az egyikük. A viszonyt jól illusztrálja Hevesy Pál panegirikusza 1925-ből; miután utalt de Monzie konfliktusára Herriot miniszterelnökkel, valamint a Vatikánnal fenntartott kapcsolatokban képviselt, a francia jelenlétet támogató álláspontjára, Hevesy így jellemezte őt: „Monzie ezzel szemben minden hatalommal jóban van: az Éggel, a földdel és a pokollal. Csak három országot nem vesz be a gyomra, éspedig a kis entente országait. Benessel rossz viszonyban van, és saját fülemmel hallottam, amikor Nincsicset nála bejelentették, és ő kiüzent, hogy nincs itthon.” Beszámolt arról is, hogy Monzie-nak nagy vagyona, ügyvédi irodája, kastélya és két birtoka volt, s ingyen adott jogi tanácsokat Zita királynénak. Sőt, meglepő módon a királyság magyarországi helyreállításának híve volt. „Ez a nagytehetségű, szinte genális, kitűnő szónoki tehetséggel megáldott, felületes, rosszmodorú, nagy ésszel és akaratereővel rendelkező ember a francia politikában ma teljesen előtérben áll, és a hatalmat előbb-utóbb magához fogja ragadni. Erre készül fáradhatatlanul sokoldalú politikájával” – elemzett Hevesy. De azt is hozzátette, hogy a politikus egyúttal hiú ember is, és erre apellálni kell, mert kevés barátja van Magyarországnak a világban.³⁹

A magyar diplomaták nem voltak teljesen sikertelenek még akkor sem, amikor a karakteres lyoni polgármestert, többszörös kormányfőt, a baloldali Edouard Herriot-t kellett megnyerniük. Herriot a háború előtt járt Magyarországon, és alkalmanként szűkebb körben elhangzott magyarbarát nyilatkozatokra is rá lehetett venni, sőt cikket is adott a *Nouvelle Revue de Hongrie* első évfolyamába a leszerelés problémájáról, majd 1933-ban meghatottan és ékesszólón búcsúzott Apponyi Alberttől a lap hasábjain.⁴⁰

A magyar követ de Monzie-hoz hasonlóan megkörnyékezte Gaston Bergeryt is, a neoszocialisták egyik vezéralakját, aki a harmincas évek közepéig vitt markánsan baloldali politikálása után fokozatosan váltott, végül a Vichy-rezsim

³⁸ Pritz P.: A magyar külügyi szolgálat a 30-as években i. m. 69–70.

³⁹ MNL OL K 63 Külügyminisztérium, Politikai osztály általános iratai 1918–1944 (a továbbiakban: K 63), 87. cs. 11/7. t. Hevesy Pál ügyvivő bizalmas jelentése Scitovszky Tibor külügyminiszternek. Párizs, 1925. febr. 8.

⁴⁰ *Edouard Herriot*: Le désarmement. *Nouvelle Revue de Hongrie* 46. (1932) 1. sz. 24–25.; *Üő*: Hommage au comte Apponyi. *Nouvelle Revue de Hongrie* 48. (1933) 5. sz. 419–422.

moszkvai, illetve ankarai nagykövete lett.⁴¹ Emellett Korányi nem volt rest elmenni a francia Grand Orient-nal konkurens szabadkőműves nagypáholy, a Grande Loge de France tiszteletbeli nagymesteréhez, Bernard Wellhoffhoz, annak ellenére, hogy 1924-ben az ő lakásán jött létre a Cartel des Gauches, a baloldal választási szövetsége. A nagymester a találkozó elején kijelentette, hogy a Magyarországot érintő éppen aktuális botrányban, a Blumenstein-féle kötvényhamisítási ügyben nincs ok félelemre, mert mindenki tudja, hogy az igazság Magyarország oldalán áll.⁴² Korányi követ így adta vissza az ekkor már erősen nagyothalló nagymester szavait: „A revízió kérdéséről azt mondotta, hogy a szabadkőművesség pártolni fogja s előkészíti a talajt.” És utalt arra, hogy jó lenne, ha Bethlen engedélyezné a páholyok működését Magyarországon. A követ úgy vélte, hogy optánsügyben Wellhoffot félreinformálták. A nagymester kifejezte óhaját, hogy a távozófélben lévő Korányi utódját is megismerhesse, és jelezte, hogy neki is szívesen segítene, ha módja lesz rá.⁴³ Bár ezek a baloldalra tett kitérők nem hoztak jelentős eredményt (egyedül Anatole de Monzie maradt meg tartósan a követség vonzaskörében), a külképviselet rákényszerült ilyen jellegű kapcsolatfelvételre, mivel a hagyományos francia jobboldal egy jelentős része kifejezetten baráti viszonyt ápolt a kisantantállamokkal. A francia jobboldal nagy tekintélyű, hagyományos lapjához, a *Figaro*hoz például egyáltalán nem fértek hozzá magyar diplomaták. „A románok támasza a Figaro” – jegyezte meg lakonikusan a követség egyik sajtójelentése.⁴⁴ Hasonló tapasztalatokat szereztek a szintén jobboldali *Écho de Paris*, illetve a *Gaulois* környékén. (A *Figaro* volt tulajdonosának, François Coty parfümgyárosnak az új lapjában, a *L'Ami du Peuple*-ben tett „magyargyalázó” kijelentései miatt 1928 őszén a magyar drogisták egy része bojkottfelhívást tett közre a Coty-termékek magyarországi forgalmazása ellen.)⁴⁵

A magyar kapcsolati háló főleg olyan politikusokra terjedt ki, akik a politikai spektrum jobboldalához tartoztak, és viszonylag frissen léptek be a politikai életbe (Xavier Vallat, Philippe Henriot). Ők egy új, radikális, majd a második világháború alatt a kollaboráció irányába forduló jobboldaliságot képviseltek, és részben a hagyományos, nagy pártalakulatokon kívül, részben azok margóján tevékenykedtek. Esetleg olyan típusú politikai irányvonalat képviseltek (mint

⁴¹ MNL OL K 63, 87. cs. 11/7. t. Villani Frigyes Walkó Lajosnak (titkos). Párizs, 1929. márc. 5.

⁴² Az 1927-ben kirobbant és Franciaországban évekig húzódó ügy a háború előtti magyar államkötvények beváltása és lebélyegzése körül forgott. A Blumenstein József érsekújvári származású spekuláns és köre által bonyolított ügybe magas állású francia politikusok is belekeveredtek.

⁴³ MNL OL K 63, 87. cs. 11/7. t. Korányi Frigyes jelentése Walkó Lajosnak. Párizs, 1928. okt. 30.

⁴⁴ MNL OL K 66, 26. cs. I-5. t. 30594/1924. sz. sajtójelentés (Winchler István követségi titkáré), 1924. január–március vége. Párizs, 1924. márc. 31.

⁴⁵ Sz. n.: Coty megrágalmazta Magyarországot: a magyar droguisták bojkott alá helyezték. 8 Órai Újság, 1928. szeptember 16. 5.

például a politikai katolicizmus, lásd például Daniel Bergey abbé működését a harmincas évek elejéig), amelyek magyar szempontból értelmezhetőek voltak, de Franciaországban hagyományosan nem rendelkeztek valódi politikai relevanciával. Egy 1925-ös jelentés igyekezett körberajzolni azt a politikai kört, amelyhez a siker esélyével fordulhatott volna Magyarország: ez a radikálisoktól (Briand) a mérsékelt jobboldalig húzódó kör (Louis Marintól Alexandre Millerand-ig) lehetett volna – a jelentést szignáló Korányi Frigyes szerint. Ez azonban már a maga időszakában is meglehetősen illuzórikus volt, és nemcsak azért, mert egy héttel a frankbotrány kirobbanása előtt íródott.⁴⁶

Több judícium található abban az elemzésben, amely a lehetséges ellenfeleket sorolta fel: itt a rögeszmék mellett a józan belátásnak is jutott hely azzal kapcsolatban, hogy miért nehéz a francia jobboldalon szövetségeket találni: „A francia politika szélsőbal szárnyától emigránsaink aknamunkája, valamint bolsevistaellenességünk miatt, szabadkőművesek panaszai miatt és az otthon uralkodó antiszemitizmus miatt semmit sem várhatunk. [...] A jobbszárnyon ez idő szerint még alig vagyunk népszerűbbek vagy kevésbé népszerűtlenek, mint a szélső balszárnyon, mert ott nagyon sok összeköttetéssel bíró ellenségeink ügyesen és állandóan operálnak ellenünk a minduntalan felkevert királykérdéssel, a katonai ellenőrzésből folyó incidensekkel, otthoni irredentista manifesztációkkal.”⁴⁷ Az irat a Cartel des Gauches (1924–1926) kormányzása alatt született, talán nem véletlenül. Ez és a Népfront (1936–1938) kormányai értelemszerűen rossz értékeléseket kaptak a magyar diplomatóktól, mivel a kommunisták bármilyen politikai szerepvállalása vörös posztónak számított a magyar külügyminisztérium szemében, nem beszélve arról, hogy a Francia Kommunista Párt és annak sajtója sem bánt kesztyűs kézzel a magyarországi rendszerrel.

A politikai típusú jelentéseket általában a követ vagy az ügyvivő, esetleg közvetlen helyettesük szignálta: például a francia belpolitikáról készült elemzéseket vagy a francia külügyminisztérium nagyhatalmú vezetőiről szállított informatív beszámolókat (az elemzéseket általában újsághírek, más követségektől, illetve a francia kapcsolatokról hallott információk vagy pletykák alapján állították össze). Egy informátor például arról tájékoztatta Korányit 1928-ban, hogy „Legutóbb Budapesten de Vienne úr közölte velem bizalmasan, hogy Berthelot-val még mindig lehetetlen nyugodtan beszélni Magyarországról.”⁴⁸ Elégedetten számoltak be arról, hogy még Philippe Berthelot, a Quai d’Orsay második embere is lelkesedett Bethlen István 1929-es párizsi látogatásán, és számontartották a külügyi főtítkár

⁴⁶ MNL OL K 66, 56. cs. 266/1925res.pol. sz. Korányi Frigyes jelentése Walkó Lajos külügyminiszternek. Párizs, 1925. dec. 18.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ MNL OL K 63, 87. cs. 11/7. t. Korányi Frigyes Walkó Lajosnak. Párizs, 1928. febr. 20.

minden rezdülését: üzleti kapcsolatait, magánviszonyait, esetleges szeretőit. Utódára, Alexis Léger-re sokkal kevesebb energiát vesztegettek. Hasonlóan jártak el befolyásos lapszerkesztőkkel (Jean Herbet, a *Temps* főszerkesztője rühelli a magyarokat – jelentette egy alapos „jóbarát” 1923-ban⁴⁹), a Közép-Európával foglalkozó neves újságírókkal (Louise Weiss, Jules Sauerwein, Geneviève Tabouis, André Géraud – írói nevén Pertinax) vagy az érdekesnek tűnő közéleti személyiségekkel. Zeidler Miklós szemléletesen leírta, miként próbált Praznovszky Iván a neves írónőhöz, Colette-hez közeledni, akiről az a hír járta, hogy Berthelot szeretője. A magyar követ ily módon remélt a nagyhatalmú külügyi főtitkár közelébe férközni, hogy eszmét cserélhessen vele.⁵⁰

A folyamatos politikai kapcsolattartás és információszerzés mellett a legkülönbözőbb, európai biztonságot érintő témákban születtek rezervált vagy titkos anyagok a párizsi követségen. A fennmaradt – jellemzően a harmincas évek elejéről és végéről, amennyire megállapítható, sokszor francia nyelvű informátor(ok)tól származó – rövid elemzések általában meglehetősen pontosak voltak. „Mellékelve köszönettel visszaszármaztatom a folyó hó 11-iki leveleddel hoztam juttatott bizalmas értesülést, amely itt eszközölt ellenőrzésem alapján a való helyzetnek mindenben megfelel” – írta például Magyar Antal ügyvivő a francia–szovjet közeledés háttéréről 1932-ben.⁵¹ A politikai hírszerzés mellett néha a diplomácia határvidékéhez tartozó játszmák is zajlottak. A húszas évek elején a Dísz tér, az akkor Bécsben élő Szekfű Gyula bevonásával azon mesterkedett, hogy háború előtrről származó információk révén bizonyítsa: André Tardieu, a párizsi békekonferencia egyik meghatározó alakja korábban Khevenhüller gróf, volt párizsi osztrák–magyar követ anyagi támogatását élvezte annak titkos pénzalapjából.⁵²

A kisantantállamok Franciaországgal kapcsolatos tevékenységének megfigyelése a sajtó állandó monitorozását, minden román, jugoszláv, csehszlovák és kisebb mértékben osztrák akció dokumentálását, a kapcsolati hálók feltérképezését és az esetleges ellenakciók eltervezését jelentette.⁵³ Ez főleg Gesztesi Gyula feladata volt, akinek sajtójelentései (elsősorban az olyan válságidőszakokban, mint

⁴⁹ MNL OL K 64 Külügyminisztérium, Politikai osztály rezervált iratai 1918–1944 (a továbbiakban: K 64), 9. cs. 41. t. 1923-41-411res. Korányi Frigyes levele a külügyminiszternek. Párizs, 1923. júl. 20. (szig. biz.)

⁵⁰ Zeidler M.: Egy elfelejtett diplomata i. m. 71.

⁵¹ MNL OL K 64, 64. d. 11. t. Magyar Antal levele Apor Gábornak. Párizs, 1932. febr. 19.

⁵² MNL OL K 64, 5. cs. 11. t. Hevesy Pál ügyvivő Bánffy Miklósnak. Párizs, 1922. jún. 17.; uo. 5. cs. 11. t., Szekfű Gyula megbízásának iratai.

⁵³ Egy későbbi időszakra vonatkozóan elemezte a folyamatot egy tanulmány, lásd *Bakody Csilla*: Verseny a francia közönség rokonszenvéért: a franciaországi román propaganda a párizsi Magyar Intézet jelentései alapján 1942–1944. *Pro Minoritate* 13. (2004) Ősz-Tél. 16–32.

1926 és 1938–1939) heti gyakorisággal készültek. „A csehek a francia állam egész gépezetébe behatoltak, főleg a népfront alakulat óta” – írta Gesztesi egyik ilyen, a francia sajtóról 1938 őszén készített hangulatjelentésében.⁵⁴ A sajtómunka fontossága miatt folyamatos volt. Már Praznovszky Iván – még követi kinevezése előtt, 1921-ben – hangsúlyozta a kisantant sajtómunkájának hatékonyságát, és bírálta a magyar lépések elégtelenségét: „a románok által tervbe vett lapvásárlások nem jelentenek itt semmi különösebb szenzációt. Több ízben jelentettem már, hogy minket leszámítva valamennyi állam jelentékeny összegekkel dolgozik a napilapoknál és [az] időszakai sajtóban. Propagandisztikus tárgyú jelentéseimben erre több ízben kitértem, így tehát csak röviden rekapitulálok a dolgok itteni állását, melyről azért tartom feleslegesnek folytatólag tovább jelenteni, mert a helyzet semmiben sem változik, és azt hiszem, unalmas lehet Nektek, ha mindig a fületeket rágom pénzért, úgy okoskodva, hogy ha lenne, úgylis adnátok, ha nincs, úgylis hiába óbégatok”.⁵⁵

E megállapítás közvetlen következménye lett a különböző „sajtóakciók” beindítása: ez általában azt jelentette, hogy a követség megegyezett egy lapcsoporttal vagy több ilyen összefogó szindikátussal, amelyek jelentős összegekért cserébe helyet adtak a magyar álláspontot közvetítő cikkeknek. Ezek a vásárlások természetesen nem jelentették azt, hogy az adott orgánus teljesen a magyar ügy szolgálatába szegődött, és nem jelentetett meg a magyar kormányzatot vagy akár az országot negatívan bemutató cikkeket.⁵⁶ A francia sajtópia a korszakban túlélített volt, az első világháború után politikai és személyi alapon egyre szaporodtak a lapok és hírügynökségek, némelyik kimondottan azzal a szándékkal jött létre, hogy egyes üzleti csoportok vagy idegen államok szubvencióiból tartsa fenn magát. A nagy országos lapok a bulvársajtó nyomulása és saját példányszámuk stagnálása miatt kényszerültek erre a lépésre. Ezen túlmenően a francia sajtóban a tapintatosan *vénalíté*nek nevezett korrupció jelentős hagyományokkal rendelkezett. Ráadásul Franciaországnak a béke után megnőtt a nemzetközi súlya és a Közép-Európában játszott szerepe, ez pedig automatikusan növelte a francia közvéleményét is, az annak befolyásolására szolgáló eszközökkel együtt. Ezek a megvásárolt támogatások azonban meglehetősen ingatagnak bizonyultak, egy szerkesztő- vagy tulajdonosváltás, egy pénzesebb versenytárs feltűnése vagy a francia külügyminisztérium fellépése rögvessé semmivé tehetette egy-egy akció sikerét.

⁵⁴ MNL OL K 66, 357. cs. I/5. t. Gesztesi Gyula sajtójelentése az 1938. október 27. – november 27. közötti időszakról.

⁵⁵ MNL OL K 66, 8. cs. I-5. t. 17078/1921. sz. Praznovszky Iván levele Khuen-Héderváry Sándornak. Párizs, 1921. szept. 13. Idézi A Monarchiától Trianonig i. m. 245.

⁵⁶ Erre Kánya Kálmán is panaszkodott a párizsi követnek. – MNL OL K 64, 13. cs. 11. t. 22/res-1925. Kánya Kálmán levele Korányi Frigyesnek. Bp., 1925. jan. 21.

Ennek ellenére – mivel mindenki ehhez az eszökhöz folyamodott – a magyar fél is kénytelen volt beszállni a játékba: ilyen sajtóakció indult Praznovszky követségé alatt 1920–1922-ben,⁵⁷ 1925-ben (a frankhamisítási botrány kirobbanása előtt néhány héttel, ekkor leállították),⁵⁸ majd 1927-ben is.

Utóbbiról 1928 tavaszán nagy összefoglalót írt Korányi, amit azért is érdemes hosszabban idézni, mert a húszas évek párizsi magyar sajtópolitikájának egyik kulcsdokumentuma. Egyrészt megvilágítja egy, az állomáshelyén már öt éve szolgálatot teljesítő vezető diplomata gondolkodásmódját (ő kicsit túlozva „közé hét évi tapasztalatról” beszél, megfedekezve arról, hogy közben pénzügyminiszter is volt), másrészt világosan jelzi Párizs jelentőségét a magyar külpolitika számára. Továbbá – és ez sem mellékes – rámutat arra, hogy a külügyminisztérium vagy egy követség nem egynemű közeg, még a korszak autoriter-konzervatív Magyarországon sem: nagyon eltérő szempontok artikulálódhattak egyazon problémával kapcsolatban.⁵⁹

Az irat annak kapcsán született, hogy egy évvel korábban kezdődhetett újra a frankhamisítással megszakított sajtóakció. A sorokat annak tudatában vetette papírra a volt pénzügyminiszter, hogy belátható időn belül haza kell térnie; sora-inak tehát afféle összegzésjellege is volt. (Az év végén Villani Frigyes váltotta fel.) A 150 ezer aranyfrankra taksált sajtóakció szükségessége mellett érvelve Korányi azzal kezdte mondandóját, hogy tudja, sem a pénzügy-, sem a külügyminisztérium egyes munkatársai, sőt egyes követségi munkatársai sem értenek egyet álláspontjával. És azzal folytatta, hogy egyébként még „kitűnő ítélőtehetségű egyének is, kik nem élnek az itteni atmoszférában, hanem a budapesti központban, s nem látják saját tapasztalatból, milyen ellenséges egyesült front [sic!], és milyen hatalmas eszközökkel igyekeznek itt utunkat állani a sajtóban”. A követség helyzetéről így írt egy kissé furcsa magyarságú mondatban: „Mi itt, Párizsban a legsúlyosabban támadott fronton vagyunk, és sem Németországban, sem Angolországban, sem az Egyesült Államokban – nem is beszélve Olaszországról – a három kisan-tantállam, a radikális, a szabadkőműves, szocialista s kommunista ellenséges támadások olyan akadálytalanul s ellentmondás nélkül nem folytathatók, mint Párizsban, hol a konzervatív nacionalizmus sem szűnt meg az ő politikájának veszélyes robbanó aknát látni Magyarországon.” Korányi szerint ezzel az egységes fronttal szemben szinte reménytelen a küzdelem (ezt a jelzőt a jelentés olvasója vastagon aláhúzta), és ugyan megérti azokat, akik a követség megvásárlására és

⁵⁷ Jó leírását adja *Zeidler M.*: Egy elfelejtett diplomata i. m. 84–86. (Ezekben az akciókban lapok, cikkek helyek vagy éppen egész sajtószindikátusok jóindulatának megvásárlásáról volt szó.)

⁵⁸ *Ablonczy Balázs*: A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések. *Múltunk* 53. (2008) 1. sz. 41–42.

⁵⁹ MNL OL K 66, 90. cs. I/5. t. 37295 res-Párizs. Korányi Frigyes Walkó Lajos külügyminiszternek. Párizs, 1928. máj. 26. (titkos) A minőségítést a minisztérium sajtóosztályán „res.”-re enyhítették.

berendezésére fordított 400 ezer frankot és a sajtóakció költségeit soknak tartják, ezzel azonban – alig félreérthető nehezteléssel – a párizsi Collegium Hungaricum tervét állította szembe, amely szerint egymillió frankba kerülne, és mindössze 50–60 embert (mármint az ottlakó diákokat) érne el.

Korányi azzal a népszerű szónoki fogással élt, hogy sorra vette a párizsi költségeket kifogásolók érveit, és ezekkel a meg nem nevezett személyekkel vitázott. A sajtóakció azon ellenzőinek, akik egyes szerzők és nem teljes szerkesztőségek szubvencionálását javasolták, azt vetette ellen, hogy ilyen esetben mindig érvényesülhetne az adott újság cenzúrája, ráadásul válsághelyzetben – mint a háttérben folyton felrémlő, de Korányi által le nem írt frankhamisítás esetében volt – ez a megoldás nem működőképes, mert sokkal nagyobb energiát igényelne megtalálni azokat a személyeket, akik hajlandók Magyarország védelmére kelni, majd utána még fórumot is találni nekik. Ez a módszer a múltban is nehézségekbe ütközött (ugyanakkor ő maga is elismerte, hogy az ilyesfajta szerzőszponzorálással ekkor is, korábban is éltek), ráadásul az ilyen helyzetben író személy hamar leleplezné magát mint magyar ügynök, vagy egyszerűen nem akarná veszélynek kitenni magát. Ilyen típusú szerzőnek nevezte Jean de Bonnefon író, aki a húszas évek első felében valóban az egyik vezető „magyarbarát” publicistaként tevékenykedett Párizsban.

Azoknak, akik az egész akció leállítását szorgalmazták arra hivatkozva, hogy „valljuk meg, mi nem szeretjük a franciákat” (e kijelentés állítólag egy meg nem nevezett budapesti személyiségtől származott), Korányi azt válaszolta, hogy ez a hozzáállás öncsalás: „Páris van és nemcsak van, hanem a központja a nagy európai diplomáciai és sajtóintrikáknak, amelyek egyik fő célja manapság éppen Magyarország külpolitikájának akadályozása.” A magyar cél ebben a kontextusban az, hogy elérje Franciaország „passzív neutralitását” a magyar törekvések kapcsán – amennyiben a többi nagyhatalom rokonszenvét sikerülne megnyerni. Márpedig ha ez a cél, sajtóakcióra igenis szükség van, és végzetes hiba lenne „csökkenteni a muníciót” akkor, amikor javulás mutatkozik Magyarország megítélésében. Ez a javulás nyilvánvalóan nem volt független az olasz–magyar barátsági szerződéstől és lord Rothermere fellépésétől, de a katonai hasonlatokat kedvelő misszióvezető saját sajtóakciójuk szerepét is kiemelkedő jelentőségűnek tartotta. Sajtódotáció nélkül ugyanis – vallotta – „minden politikai munka meddő fog maradni”. Egyúttal félreérthetetlenül utalt arra is, hogy ha nagyobb intenzitású munkát várnak Budapesten állomáshelyétől, akkor az ahhoz szükséges eszközöket is biztosítani kell – nem is közvetlenül az akciókra fordítandó

pénzösszegre gondolt, hanem a tágasabb helyiségekre és nagyobb létszámú diplomáciai személyzetre.⁶⁰

A követ által személyesen írt jelentés rámutat a magyar diplomáciai képviselő állandó fenyegetettségérzetére, a sajtópolitika lehetőségeire és arra a tényre, hogy mennyire eltérően értelmezték a sajtópolitika kívánatos irányát Budapesten és Párizsban. Az osztrák–magyar külügyi gyakorlatból átvett és Korányi által újból bevezetni javasolt állandó, titkos sajtóalap a harmincas években végig létezett. De a követség a támogatás mértékével nem volt elégedett, amit az is mutat, hogy Khuen-Héderváry Sándor a müncheni válság napjaiban 1,5 millió frankban jelölte meg azt az összeget a követségi sajtóalap *mellett*, amellyel javítani lehetne Magyarország imázsát Párizsban. Ekkora összegről szó sem lehetett a korszakban: 1938-ban ez a titkos támogatási alap évi 400 ezer frankot (nagyjából 100–120 ezer pengőt) tett ki.⁶¹ Néhány évvel később pedig Gesztesi sajtóelőadó mordán rázta le a *Nouvelle Revue de Hongrie* felelős szerkesztőjét, mondván, a követségi sajtóalap „teljesen és véglegesen megszűnt”.⁶²

A követség negyedik feladat körét a magyar emigráció megfigyelése jelentette. A főkonzulokra hárult az a szerep, hogy a nekik rendelt hivatali teendők mellett (adminisztratív és útlevelügyek intézése, a helyi jogszabályok figyelemmel kísérése, jogsegély és a magyar érdekek képviselése nemzetközi kereskedelmi vagy jogi szervezetekben, például a Nemzetközi Borirodában) kapcsolatot tartsanak a franciaországi magyar diaszpórával, egyesületeit politikai kontroll alá vonják, és a „politikamentesség” (azaz a baloldaltól való távolságtartás) irányába tereljük. A húszas évek második felére ismerték fel, hogy a diaszpórában élő és dolgozó magyar közösségek befolyásolását nem engedhetik át a baloldali (kommunista, szociáldemokrata, októbrista) magyar emigrációnak.⁶³ Ennek az eredménye lett például a Magyarok Világkongresszusának megrendezése 1929 nyarán, a magyar református és katolikus közösségek megszervezése (lelkészek, apácák, diakoniszszak, missziós nővérek, tanárok küldése), Julián-iskolák alapítása és a gyereknyaraltatás kialakítása. Franciaországban 1928 folyamán megjelent a követséghez közel álló *Párisi Magyarság* című lap Honti Ferenc, a Revíziós Liga kiküldöttének szerkesztésében, ellensúlyozandó a kommunista *Párisi Munkást*. Továbbá 1929

⁶⁰ Ez Korányinak állandó panasza volt. Lásd 1928. március 21-i levelét Walkó külügyminiszterhez. In: Iratok i. m. 33. sz. (Ugyanitt a 14. lábjegyzetben kivonatolt irat szépen visszaadja a követségi sajtó- és rendelkezési alap különbségeit, működését és a későbbi jövő utalásokkal kapcsolatos problémákat.)

⁶¹ MNL OL K 66, 357. cs. I/5. t. Sajtójelentések. Párizs, 1938. október 27. – november 27. dosszié. Khuen-Héderváry Sándor jelentése Kánya Kálmánnak. Párizs, 1938. szept. 28. (titkos)

⁶² Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár, Fond 1/1172, az NRH szerkesztőségének iratai. 11334. sz. Gesztesi Gyula levele Balogh Józsefnek. Vichy, 1941. jún. 17.

⁶³ Erről lásd *Ablonczy Balázs*: Ribillió északon. Egy Szent István-napi verekedés 1929-ben. Múltunk 54. (2009) 2. sz. 177–178.

nyarán megnyílt a párizsi Magyar Ház, amely nemcsak kulturális és információs központként szolgált a helyi magyarok számára, hanem orvosi és fogorvosi rendelő, valamint munkaerő-közvetítő hivatal is működött benne. Ettől kezdve a párizsi Magyar Házba kiküldött magyarországi közösség szervezők, tanítók, szociális munkások, lelkészek a főkonzulátus szoros felügyelete alatt tevékenykedtek. Ezért aztán Barkóczy György vagy Binder főkonzul rendszeresen megjelent az egyesületi ünnepeken, szüreti bálokon, jótékonyági rendezvényeken, foglalkozott a diákmenza vagy a kiadványok ügyeivel, elsimította a konfliktusokat, és igyekezett eligazítani a Magyarországról küldött aktivistákat.⁶⁴ Ha igazán válságos helyzet alakult ki a diaszpóra közösségei körében, természetesen a követ is fellépett: például jelezte a külügyminiszternek, ha egyik vagy másik katolikus pap elhelyezését problematikusnak tartja,⁶⁵ a főkonzulok pedig vele egyeztettek delikát természetű személyi kérdésekben,⁶⁶ sőt a követ közbenjárt a miniszterelnöknél a párizsi Magyar Ház kórházépítési terve ügyében is.⁶⁷

Nexusok és szimpátiák

Hogy a személyes viszonyok milyenek voltak a rue de Berrin, milyen volt a munkatempó és -ritmus, hogyan alakult a kapcsolat a francia partnerekkel, és mindez hogyan változott az időben, arról csak a diplomáciai iratok odavetett megjegyzéseiből és elszórt magánlevelekből értesülhetünk. Az egyetlen nagyobb terjedelmű fennmaradt diplomatahagyaték Barkóczy Györgyé, aki a húszas években általánosan kedvelt személyiségnek számíthatott a követségen. Erre utal az a tény, hogy az egymást láthatóan utáló diplomatakollégák egyaránt bizalommal fordultak hozzá, és a megszólítások, illetve a hangnem is bensőséges maradt szolgálata idején. Barkóczy megszólítása a levelekben általában „Baba” vagy „Babuli”

⁶⁴ Barkóczy párizsi konzuli szereplése elég rosszul indult. 1921 kora őszén a francia rendőrség egy meleg találkahelyként számontartott nyilvános wc-ben „attentat à la pudeur” (közszeméremcsértés) tényállása közben tetten érte, és elő is állította Barkóczyt. Lehetséges, hogy kompromittálási kísérlet állt a háttérben, az ügynek végül nem lett folytatása. Vö. Archives de la Préfecture de Police de Paris (Párizsi Rendőrprefektúra Levéltára), BA-2182, Pièces antérieures à 1953, dossier „correspondence Hongrie”. Rendőri jelentés. Párizs, 1921. szept. 8.

⁶⁵ Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár III.1.j. Mikes János iratai, levelezés. Villani Frigyes levele Mikes János szombathelyi püspöknek. Párizs, 1930. jún. 2.

⁶⁶ MNL OL K 708 Külügyminisztérium, Franciaországi Magyarok Demokratikus Egyesülete 1925–1945, 1. cs. Binder Károly levele ismeretlennek. Párizs, 1933. jan. 22. „[A] grófnő nekem átadott levelét bemutattam a Követ Úrnak, aki teljesen egyetért azzal a válasszal, amelyet adni terveztem, azaz, hogy a Magyar Ház mindenki részére nyitva áll.” – Uo. (A Párizsban élő Hadik Karolina grófnő meghívásáról és elnöknői stallumáról volt szó a levélben, amit az arisztokrata hölgy valóságos felszólításként írt meg a követségnek.)

⁶⁷ BM Adattár, Barkóczy-hagyaték, 97. d. B. 74.6.1459. Bethlen István levele Korányi Frigyes követnek. Bp., 1927. okt. 3.

volt, utóbbi igencsak hasznosnak bizonyult, amikor meg kellett őt különböztetni a „Bobó”-ként szereplő Láng Boldizsártól és a „Bobi”-ként becézett Bobrik Arnóttól. De Barkóczy népszerűsége nem korlátozódott a diplomataakra: a segédhivatali személyzet, így például Szalay Etel gépíró, illetve Praznovszky követ osztrák házvezetőnője is felszabadult leveleket írt neki. A bizalom alighanem kölcsönös lehetett, mert Praznovszky Iván is meleg hangon válaszolt nekik. A béke-delegáció veteránja, Szalay Etel is egyetértőleg írta a főkonzulnak Bánffy Miklós várható érkezése előtt: „most sajnos épp az [Praznovszky – A. B.] megy el, akit mindnyájan a legjobban szerettünk”.⁶⁸

Korányi Frigyes, az egyetlen nem karrierdiplomata követ láthatóan lelkiismeretesen igyekezett megfelelni új szerepének: jelentéseinek sokszor személyes hangvétele azt az őszinte igyekezetet tükrözte, hogy karaktere is átüssön a dokumentumokon. Ugyanakkor a hivatali formáságoztól ő sem tudott eltekinteni, és szavai sokban visszhangozták a budapesti központ intelmeit a munkaidő betartásáról.⁶⁹ Egyszer a követ a rue de Berribe este hatkor visszatérve már egyetlen fogalmazói szakba tartozó tisztviselőt sem talált az irodában, és egy számjeltávirat emiatt nem ment el Budapestre. Korányi jelezte beosztottjainak, hogy ez az ügy demoralizáló az irodai személyzetre: „nagyon jól tudjátok, hogy nem fogom fel bürokratikusán a hivatalos órákat, de mégsem hagyhatom szó nélkül, hogy hivatalos órák alatt egyetlen követségi tisztviselőm se legyen hivatalban, s nekem még csak nem is szól senki. [...] Kérlek, légy szíves leveletem közölni a többi urakkal.”⁷⁰

Korányi utódának, Villani Frigyesnek a megítélése sokkal kevésbé volt egyöntetű a diplomataik között: nemcsak a sokszor és kedvvel panaszkodó Ambró Ferenc érezte tarthatatlannak a követ és az alkalmazottak között kialakult helyzetet („az undor oly nagy a követségen, hogy mindenki innen elkívánczik”, mindezt a követnek egy rendezvényen tanúsított hálátlanságáról beszélve⁷¹), de Barkóczy utóda, Binder Károly is elég lesújtó véleményt fogalmazott meg ugyanazon esemény (egy Hubay-koncert) kapcsán: „Az a reményünk, hogy gazdánk valakinek bemutat, teljesen füstbe ment, egész este ránk se nézett, mint az árva rabgolyák álltunk egy-egy lábon fényes szalonjainkban, sajnos ő minket szívből utál, mert ebben a vegyessaláta-társaságban csak akadt volna valaki, akivel

⁶⁸ BM Adattár, Barkóczy-hagyaték, 99. d. B. 74.6.666. Szalay Etel levele Barkóczy Györgynek. Párizs, 1922. szept. 27.

⁶⁹ Iratok i. m. 56., 57., 58., 59., 60. sz.

⁷⁰ BM Adattár, Barkóczy-hagyaték, 99. d. B. 74.6.583. Korányi Frigyes levele Barkóczy Györgynek. H. n., d. n.

⁷¹ BM Adattár, Barkóczy-hagyaték, 97. d. B. 74.6.2231. Ambró Ferenc levele Barkóczy Györgynek. Párizs, [1931] ápr. 30.

megismertethetett volna. Hát furcsa volt ez, némi vigasz, hogy ha kell neki valami, akkor le tudja küzdeni a benne élő horror consularist.”⁷²

Az utolsó mellékmondat arra is utal, hogy az addigra több állomáshelyen megfordult Villani még szigorúan tartotta magát a diplomaták és konzulok közt korábban érvényes határokhoz, miközben azokat már a Dísz tér is lebontani igyekezett. Khuen-Héderváryról hasonló minősítések már nem születtek, ha magánemberként meg-megjelent egy iratban, az inkább professzionalizmusára, a szolgálatért való odaadására utalt (legfeljebb relatíve későn kötött házasságát hozták szóba). Khuen-Héderváry kisszámú – politikai – kiszólásainak egyikét Hertelendy Andor naplója őrizte meg: a második világháború kitörése után (amelyben a diplomata egyébként német vereséget várt kezdettől fogva) azt jegyezte fel „Sándor” meglátásairól, hogy „az egyik, hogy amint a franciák győznek, Magyarországon olyan baloldali kormány lesz, mint annak a rendje, és örülhetünk, ha csak Rassay lesz a miniszterelnök. A másik, hogy örülni fog a magyar kormány, ha ő, a zsidóbarát érintkezésbe hozza akkor az Alliance Israélite-tal”.⁷³

Bár a korszakban a diplomáciai pálya elengedhetetlen velejárója volt, a magabiztosan használt francia nyelvtudás nem lehetett általános: Binder főkonzul például maga is jelezte párizsi kiküldetése előtt, hogy nem érzi magát otthonosan a nyelvben.⁷⁴

Egyebekben a magyar diplomaták a francia féllel való interakciókban inkább a francia külügyminisztérium alacsonyabb rangú tisztviselőivel találták meg a hangot. Berthelot kezdetben még a személyes találkozást is kerülte a követtel, Bánffy Miklós pedig úgy találta, hogy Laroche, a Quai d’Orsay politikai osztályának vezetője „úgy tett, mintha szavait nem is hallaná, kijelentéseire semmi választ nem adott, meg sem szólalt, elnézett, és olyan volt »mint a hideg kutya-sz...«”.⁷⁵ Jean Marx, a Service des Oeuvres vezetője vagy a volt budapesti követek némelyike (elsősorban Louis de Vienne, kisebb mértékben Louis de Robien volt ügyvivő) már hozzáférhetőbb volt a magyar diplomaták számára, akik a „frontszolgálat” dacára nem haboztak jól érezni magukat Párizsban.

Amikor a német csapatok megközelítették Párizst, 1940. június 10-én a francia külügyminisztérium utasítására a magyar külképviselet is útra kelt, először Tours, majd Bordeaux felé. Hátrahagyták Binder főkonzult és egy fogalmazási

⁷² BM Adattár, Barkóczy-hagyaték, 97. d. B. 74.6.1952. Binder Károly levele Barkóczy Györgynek. Párizs, [1931] ápr. 27.

⁷³ Hertelendy Andor naplója, 1939. okt. 30-i bejegyzés. (Magántulajdonban.) (Köszönöm Juhász Katalinnak, hogy a napló másolatát rendelkezésemre bocsátotta.)

⁷⁴ BM Adattár, Barkóczy-hagyaték. 99. d. B. 74.6.624. Binder Károly Barkóczy Györgynek. Bp., 1929. ápr. 9.

⁷⁵ MNL OL K 64, 5. cs. 11. t. 378. res. pol/1922. Hevesy Pál levele vélhetően Kánya Kálmánnak. Párizs, 1922. nov. 17.

szakban lévő tisztviselőt. A követség tagjai négy autón indultak el, és egy számukra kijelölt Tours közeli kastélyban szálltak meg, majd néhány nappal később onnan is tovább kellett menniük dél felé. Az első beosztott, Hertelendy, aki követével egy autóban utazott, úgy látta, hogy „Kh[uen]. S[ándor] igen rossz bőrben volt. Az események, a neki teljesen váratlan fr[anci]a összeomlás, a kalandos utazás, a rendetlen étkezés és alvás tiszta roncsot csinált belőle. Értelmetlenül bánatosan (?) járt néha órák hosszat fel és alá, közb[en] teljesen artikulálatlan rekedt visításfélét hallatva. N[agyo]n aggódtunk miatta. Cselekedni, határozni nélküle kellett már.”⁷⁶ Később, már nyugodtabb körülmények között, gyors portrét adva követéről, megjegyezte: „bár jó lábon voltam vele végig, sok nézeteltérésünk v[olt]. Ő meglehetősen merev, nagy látóköri, de kevés elképzelési tehetséggel bíró, emellett végtelenül csökönyös ember, aki mihelyst valami új gondolatot hoztam neki, »ah számárság!«-gal szeretett felette napirendre térni, ha a gondolat n[agyo]n jó is v[olt]... Ily módon számtalan esetben blamározta magát, mert az események aztán nekem adtak igazat [...]. Talpig becsületes, korrekt, de impraktikus, görcsösen konzervatív, csökönyös ember. Sokkal többre vihette volna az életben az utóbbi tulajdonságok nélkül”.⁷⁷

Mivel a Bordeaux közeli Château de Haux-ban semmiféle berendezés nem állt rendelkezésre, a követség munkatársai először a népszerű landes-i üdülőhelyre, Arcachonba települtek, ahol egy ottani villában állították fel a magyar képviseletet, majd június 20-án Biarritz mellé költöztek tovább. Itt jött „egy teljes, igen kellemes jó nyári hónap”, ahol főleg bridzsezéssel, fürdéssel, kertészkedéssel és biarritzi kommissiózással töltötték a napokat. Bár a német csapatok hamarosan megjelentek a fürdőváros környékén is, a magyar követség nem mozdult: a szabad zóna fővárosának frissen kijelölt Vichyben nem volt számukra hely. Budapesttel a katonai attasé rádióján keresztül tartották a kapcsolatot. Az általános közérzetről Hertelendy azt jegyezte fel, hogy „a gyors fr[anci]a összeomlás mindenkit egy kicsit fejbeütött, csak K[arátsony]. Laci [katonai attasé] triumfált, mert ő ezt mindig előre látta”. Az újonnan felállt vichyi kormány külügyminisztériumának felkérésére, valamint a helyi prefektus látogatását követően véget értek a baszkföldi szép napok: július 20-án a követ a diplomaták többségével, néhány munkatársat hátrahagyva elindult Vichybe. Az egész napon és az éjszaka nagy részén át tartó utazás során – az első beosztott beszámolója szerint – kiégett autók tömegeit látták, és a Massif Central kanyargós útjain felhólyagosodott a kéz a sebességváltóval való állandó küzdelemben. Végül hajnali fél kettőkor befutott a

⁷⁶ Hertelendy Andor: Menekülés Párisból és háborús év Vichyben. Kézirat, 1945. február 16-án följegyezve. (Magántulajdonban.)

⁷⁷ Uo.

magyar követség két autója a vichyi Les Ambassadeurs nevű szálloda elé. A francia külügyminisztériumi protokollfőnök ígérete ellenére nem volt foglalt szállása a magyar missziónak, így Hertelendyt Pierre Lyautey, a marsall, Marokkó pacifikálójának unokaöccse fogadta be szobájába, a követnek pedig egy parlamenti képviselő engedte át az övét; a többiek a kocsikban aludtak.

Az első beosztott életkedvét csak a bőséges reggeli és a szálloda repkénnyel befuttatott udvara adta vissza. „És most jött három év, három kellemes, csendes, álmos év, amelyekben bár sajnos tudtam és éreztem, h[ogy] mi a rossz kártyára tettünk, és bár szomorúan kellett észlelnem, h[ogy] Pesten mily helytelenül látták az igazi helyzetet, tehetetlenségem tudatában élveztem a megnagyobbodott or[szá]g hatalmi pozíciója által adott efemer előnyöket, és filozófiai elgondolásomhoz híven igyekeztem oly boldogan és kellemesen élni, mint csak lehetett. Dolgozni sokat dolgoztam. Kis tanácsosi hatáskörömön belül – jó lelkiismerettel mondhatom – megtettem mindent, amit hazám előnyére lehetett. Sokat és becsületesen dolgoztam, de amíg a legcsekélyebb lehetőség fennállt arra, h[ogy] a K[ormá]nyzó által vezetett k[ül]pol[itik]a a végén sikerrel vagy legalábbis ne túlságos veszteséggel végződjék, n[em] tartottam eskümmel és állásommal összeegyeztethetőnek, h[ogy] ez ellen pártot üssek, vagy csak passzív rezisztenciát is csináljak. Ilyenképpen igyekeztem hivatali feladataimnak teljes mértékben megfelelni, az itteni magyarok helyzetét megkönnyíteni és [a] m[agyar]ságnak minél több szimpátiát szerezni, vigyáztam azonb[an] arra is, h[ogy] az angolszászok felé való kapcsolataim [...] ne szakadjanak m[eg], és n[em] titkoltam a fr[anc]iák előtt azon meggyőződésemet, h[ogy] a n[éme]tek n[em] fogják ezt a háborút megnyerni.”⁷⁸

Hát, így végződött a párizsi magyar diplomáciai képviselő két világháború közti története.

Összegzés

A magyar diplomatáknak a két világháború közötti nemzetközi politika egyik (ha nem a) legfontosabb városában betöltött helyét és szerepét elemezve megállapítható, hogy a frissen felállított magyar diplomácia számos kihívással szembesült, és ezekre viszonylag gyors és hatékony válaszokat adott. A ballhausplatzi hagyományokra támaszkodó magyar külszolgálat kiépítette a maga adminisztrációját, hivatali reflexeit, valamint működési formáit, és bár a költségvetési megszorítások végigkísérték a képviselő munkáját, Párizs jelentőségével csaknem minden honi szereplő tisztában volt. A húszas évek kezdeti próbálkozásait követően a harmincas években megerősödtek a szakdiplomáciai profilok különösen a kultúra, a külgazdaság vagy éppen a

⁷⁸ Uo.

turizmus területén. A párizsi magyar követség maga is élt a sajtó befolyásolásának eszközeivel, és kiépítette azt a befolyásolási hálót, amely 1938-ban, az első revíziós sikerek időszakában biztosította a magyar álláspont megjelenését a francia nyilvánosságban. Ezek a propagandatechnikák sokban merítettek az utódállamok korábbi vagy korabeli eljárási gyakorlataiból. A magyar megközelítés tehát sokszor másolásra épült, ugyanakkor nem lehet állítani, hogy sikertelen lett volna. A harmincas évek abban is változást hoztak a húszas évekhez képest, hogy a párizsi követség nőmenklatúrájában előtérbe kerültek a már részben az 1920 utáni Magyarországon szocializálódott fiatal diplomaták. Mindenre igaz ugyanakkor, hogy a párizsi kiküldetés sok esetben olyan diplomáciai pályákat indított el, amelyek később misz-szióvezetői vagy akár miniszterialis pozíciókban csúcsosodtak ki. A korabeli magyar–francia relációt nehéz lenne magas hőfokúnak tartani, a két ország viszonyát a legjobb esetben is a hűvös távolságtartás jellemezte – kivéve néhány rövid időszakot, így Bethlen István kormányzásának végét és Károlyi Gyula kabinetjének időszakát. Párizs jelentősége azonban megkérdőjelezhetetlen volt a kor nemzetközi politikájában, és Franciaország mint az első világháború utáni rendezés legfőbb garantőre a magyar diplomaták számára nemcsak „megdolgozni kívánt” nagyhatalom volt, közvéleményével és kormányzatával, hanem olyan csatatér is, ahol meg kellett ütközni az utódállamok képviselőivel is. Ez is magyarázza a Párizsra szánt anyagi eszközök nagyságát, az oda irányított figyelmet és a ráfordított humán erőforrások minőségét.

BABA AND BOBÓ ON THE FRONTLINE

Hungarian Diplomats in France Between the Two World Wars

By Balázs Ablonczy

SUMMARY

The study presents the daily life of the Hungarian representation in Paris, one of the most important diplomatic mission of the new, independent Hungarian foreign service established after 1918. It examines the phases of the mission's establishment, the social background of the diplomats, their relationships with each other, and the circumstances of their daily operations. Paris, in addition to being the capital of one of the victorious great powers of World War I, was an important location not only because of its influence on French decision-makers and public opinion: it was also a battleground due both to the presence of a Hungarian colony numbering tens of thousands in the 1920s (including many communist émigrés) and to the intense presence of the neighboring Little Entente countries. The study seeks to explore the techniques of influence and changes in perceptions of the Hungarian community. It draws on memoirs and documents from Hungarian and, to a lesser extent, French archives to explore the topic.